

Назар КОСЕНКО

аспірант відділу новітньої історії

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0650-5478>

e-mail: nazzarkossenko@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА ЯК ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА

На основі спогадів та архівних документів досліджено головні аспекти становлення Ярослава Стецька як особистості та громадсько-політичного діяча. Висвітлено початок життєвого шляху чільного націоналіста. Описано родину Я. Стецька, її світосприйняття, суспільне становище. Розкрито обставини формування націоналістичного світогляду Я. Стецька. Схарактеризовано діяча як учня Тернопільської державної української гімназії, рівень його навчальної успішності, зокрема результати підсумкових випускних іспитів. З'ясовано ставлення до талановитого гімназиста однолітків. Відтворено його перші кроки на громадсько-політичній ниві, початок діяльності Я. Стецька в нелегальних структурах українського національно-визвольного руху. Проаналізовано активність підпільного осередку Союзу української націоналістичної молоді в Тернопільській державній українській гімназії. Окреслено роль Я. Стецька в діяльності таємної організації гімназистів-націоналістів. Висвітлено участь діяча в роботі легальних молодіжних об'єднань «Молода громада» та «Марійська дружина». Розкрито основні інтелектуальні зацікавлення Я. Стецька після закінчення Тернопільської державної української гімназії обставини вибору напряму та місця здобуття вищої освіти.

Описано діяльність Я. Стецька в лавах ОУН на Тернопільщині. Констатовано стрімкий підйом юнака ерархічною драбиною українського націоналістичного руху. Розкрито обставини першого арешту Я. Стецька польською окупаційною владою. Висвітлено причини переїзду діяча до Львова. Схарактеризовано основні аспекти діяльності Я. Стецька на посаді ідеологічно-вишкільного референта Юнацтва ОУН. Проаналізовано його роботу на посаді редактора націоналістичного місячника «Юнак». Констатовано набуття Я. Стецьком цінного досвіду інтелектуальної політичної роботи завдяки переїзду до Львова.

Ключові слова: Ярослав Стецько, український визвольний рух, УВО, ОУН, міжвоєнний період, громадсько-політична діяльність.

Постать голови Центрального комітету Антибільшовицького блоку народів (АБН) та провідника Організації українських націоналістів (революційної) (ОУН(р)) Ярослава Стецька належить до найяскравіших у новітній історії України. Вивчення основних сторінок його біографії має важливе значення для комплексного розуміння феномена українського визвольного руху ХХ ст. У цьому контексті варто розглянути період становлення одного з лідерів ОУН у міжвоєнну добу як особистості та громад-

сько-політичного діяча. Ця віха життя Я. Стецька неабияк вплинула на його майбутнє. Адже загальновідомо, що перші роки соціалізації зазвичай суттєво позначаються на подальшій траєкторії життя особистості. Так само й період становлення на громадсько-політичній ниві, час формування сталого світогляду багато в чому визначає майбутнє політичного лідера. Тож означена тема є актуальною. Мета статті – висвітлити становлення особистості Я. Стецька та початкового періоду його громадсько-політичної діяльності.

Зауважу, що в українській та іноземній історіографії життєвий шлях Я. Стецька ґрунтовно не вивчено. Зокрема, вкрай малодосліджений період становлення особистості провідника ОУН(р). Означена проблематика фрагментарно висвітлена в науковій статті історика Миколи Гаєвого в контексті становлення українського націоналістичного руху в Тернополі (Гаєвой, 2022), науково-популярній праці тернопільських дослідників Богдана Мельничука, Мирона Сагайдака і Віктора Уніата про життя Ярослава Стецька (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010) та популярному біографічному нарисі соратника провідного діяча визвольного руху Миколи Климишина (Климишин, 2002). Заслугує уваги також робота діаспорного дослідника Богдана Остап'юка, який при розкритті загальної історії Тернополя торкався окремих аспектів громадської діяльності молодого націоналіста (Остап'юк, 1984). Серед джерел з означеної проблематики варто відзначити цінні документи, які характеризують Я. Стецька як гімназиста й активіста «Марійської дружини», що зберігаються в Державному архіві Тернопільської обл. (ДАТО-1, ДАТО-2, ДАТО-3), Центральному державному історичному архіві у Львові (ЦДАЛУ-2), архіві Тернопільського академічного ліцею «Української гімназії» ім. І. Франка (АТАЛУГІФ), архіві музею Ярослава Стецька і Слави Стецько в Києві (АМЯСССК-1; АМЯСССК-2; АМЯСССК-3). Частину з них було опубліковано 2022 р. на електронних ресурсах (До дня народження). Значний масив інформації міститься у спогадах самого провідника ОУН, які записав Анатолій Бедрій (Романишин, 1986), а також у мемуарах Осипа Губчака (Губчак, 1998, с. 203–218) та Володимира Пасіки (Пасіка, 1988, с. 22–28).

Ярослав Стецько народився в Тернополі 12 січня 1912 р. у родині священника Семена Стецька та його дружини Теодозії з роду Чубатих. Своє ім'я він одержав на честь князя Ярослава Мудрого. Варто зазначити, що щодо місця появи на світ чільного діяча ОУН у літературі трапляється суперечлива інформація. Зокрема, красномовець Мирон Сагайдак стверджував, що Ярослав Стецько народився в парафіяльному домі у с. Великий Глибочок на Тернопільщині (тепер – населений пункт Білецької сільської громади Тернопільського р-ну Тернопільської обл.). На його думку, запис у метричній книзі про появу на світ чільного діяча ОУН у Тернополі був обумовлений тим, що С. Стецько мріяв мешкати в цьому місті (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 10). Щоправда у своїй науково-популярній праці дослідник не навів жодних конкретних доказів на користь висунутої версії. На мою думку, немає підстав сумніватися в народженні Я. Стецька в Тернополі. Про це свідчать не лише його спогади (Романишин, 1986, с. 2), а й архівні документи – метрична книга м. Тернопіль (До дня народження), біографічні дані про Я. Стецька в матеріалах Тернопільської державної української гімназії (ДАТО-1, арк. 259; ДАТО-2, арк. 13).

Дід Ярослава Стецька по материній лінії Лука Чубатий був активним учасником українського громадського життя. Він виконував функції вїйта (мужа довіри) української громади околиць Тернополя, опікуючись передмістями Гаї Великі, Гаї

Шляхтинецькі, Пасіки й ін. (Остап'юк, 1984, с. 18), брав активну участь у діяльності товариства «Громада», належав до комітету фундації князя Острозького (Труба, 2017, с. 81). Під час російської окупації Галичини в роки Першої світової війни його було вивезено до Сибіру. Дід Я. Стецька по батьковій лінії працював дорожнім наставником у Великому Глибочку і, за спогадами онука, міг походити з околиць Кам'янця-Подільського (Романишин, 1986, с. 1).

Активною патріотичною позицією вирізнявся батько Я. Стецька С. Стецько (1881–1923) (див. фото 1), який з юності брав участь у діяльності товариств «Просвіта» та «Січ» і сприяв розбудові українських об'єднань на Тернопільщині (Мельничук та ін., 2010, с. 9, 11). Він із 1913 р. був священником у с. Кам'янки Великі (тепер – с. Кам'янки Підволочиської селищної громади Тернопільської обл.), посідаючи вагоме суспільне становище в місцевій громаді. Під час московської окупації Тернопільщини в роки Першої світової війни Семен Стецько докладав зусиль для звільнення митрополита Андрія Шептицького із заслання. Після повернення останнього між ними відбувалося листування. Зберігся лист С. Стецька до митрополита від липня 1918 р. із привітанням з нагоди уродин (ЦДІАЛУ-1, арк. 3).

Закономірно, що Я. Стецько виховувався в патріотичному дусі. У спогадах він зауважував: «... настрої завсіди були в нашому домі антимосковські і самостійницькі і соборні» (Романишин, 1986, с. 1). Ярослав Стецько відзначав вплив матері на формування свого світогляду. Теодозія Стецько (1880–1956) плекала серед дітей любов до української історії та літератури творами Тараса Шевченка, Василя Стефаника та Лесі Українки. На формування особистості Я. Стецька суттєво вплинули події перших визвольних змагань. Він згадував про сильне враження, яке справило на нього усвідомлення існування «своїї армії» після візиту його стрийків – вояків Галицької армії (ГА) (Романишин, 1986, с. 4).

Фото 1. Родина Стецьків. Зліва направо: Омелян Стецько, Теодозія Стецько, Ярослав Стецько, о. Семен Стецько

Ярослав Стецько розпочав здобувати освіту в народній школі с. Кам'янки Великі, навчаючись переважно приватно, вдома. 1921 р. він вступив до Тернопільської державної української гімназії (АТАЛУГІФ; АМЯСССК-1). Спершу здобував гімназійні знання в домашніх умовах, але 1923 р. уже як третьокласник почав систематично відвідувати освітній заклад (Романишин, 1986, с. 5). Саме Тернопільська державна українська гімназія стала місцем, де в середовищі однолітків юнак формувався як особистість. Престижний навчальний заклад відіграв важливу роль у житті українців Тернополя, виконуючи функцію кузні кадрів національної інтелігенції. Гімназія була освітньою установою класичного типу, де велику увагу приділяли вивченню античних мов, культури й історії Стародавнього Риму і Греції. При навчальному закладі була бібліотека та діяла низка гуртків: від спортивного до українознавчого й економічного (Кравченко, 1998, с. 47). У міжвоєнний період Тернопільська державна українська гімназія загалом працювала за навчальним планом ще 1909 р. (Курляк, 2000, с. 166). Під час навчання учні вивчали широкий спектр предметів, зокрема п'ять мов (українську, польську, німецьку, латину й давньогрецьку), точні та гуманітарні науки.

Початок активного навчання Я. Стецька в Тернопільській державній українській гімназії збігся в часі з родинними негараздами. У жовтні 1923 р. пішов із життя його батько. Відтак матеріальне становище родини різко погіршилося, троє дітей і матір виживали завдяки дядьку-священнику Володимирові Чубатому (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 14). Серед гімназійних викладачів найбільший вплив на кристалізацію світогляду осиротілого юнака справив ветеран Легіону Українських січових стрільців (УСС) Іван Галушинський, який викладав природознавство та математику. Він дотримувався націоналістичних поглядів і переказував учням зміст видання націоналістів «Розбудова нації». Значну роль відіграв й о. Микола Конрад – викладач релігії, що виділявся патріотизмом, поєднаним із глибокою відданістю християнським заповідям. Щороку він відправляв службу за закатованою польськими окупантами Ольгою Басараб. Також серед викладачів вплив на Ярослава Стецька мали професори: географ Клим Шанковський, філолог Дмитро Цибушник і математик Іван Боднар (Романишин, 1986, с. 5).

Окреме місце у спогадах Я. Стецька, які записав А. Бедрій, відведено виданням, які формували націоналістичний погляд на світ тодішньої української молоді. Серед них відзначено місячник Української військової організації (УВО) «Сурма», журнал «Розбудова нації», «Літопис Червоної калини». Значний вплив на формування засад світогляду Я. Стецька також мали книжки про революційно-визвольну боротьбу інших націй, зокрема ірландців, а також поляків під проводом Юзефа Пілсудського (Józef Piłsudski). Приклади успішних змагань народів проти імперій за державність надихали українців. Особливу роль у формуванні світогляду націоналістичної молоді відіграв Дмитро Донцов. Характеризуючи вплив редактора «Вістника» на своє покоління, Я. Стецько відзначав: «... нас захоплювала його віра і його фанатизм та його безоглядна афірмація національної ідеї і апотеоза Батьківщини» (Романишин, 1986, с. 8).

Саме під час навчання в Тернопільській державній українській гімназії Я. Стецько долучився до лав націоналістичного руху, зробивши вибір, який визначив його подальше життя. Він згадував, що ще гімназистом з ініціативи сина о. Конрада Володимира став членом підпільної УВО (Романишин, 1986, с. 7; Гаєвой, 2022, с. 249). У подальшому Я. Стецько показав себе в діяльності таємної гімназійної націоналістичної організації, що була частиною Союзу української націоналістичної молоді

(СУНМ) (Саківський, 2017, с. 56). Останній постав 1926 р. унаслідок об'єднання низки автономних гуртків націоналістичного спрямування (Книш, 1994, с. 45). Філія СУНМ виникла серед учнів Тернопільської державної української гімназії 1927 р. і пройшла процес становлення до 1928 р. (Губчак, 1998, с. 211–212). Варто зауважити, що збільшенню популярності націоналізму в середовищі молодих українців Галичини сприяла відверто антиукраїнська політика польської влади. Зокрема, в освітній сфері йшлося про активну колонізацію шкільництва та заборону слів «українець», «український» у навчальних закладах (Руда, 2019, с. 238). Невдоволення дискримінацією накладалося на свіжі спогади про визвольні змагання й біль через поразку спроби утвердження державності, спонукаючи до спротиву (Кравченко, 1998, с. 48). Тож, закономірно, що в реаліях польської окупації міжвоєнної доби пасіонарна українська молодь Галичини нерідко ще в шкільному віці швидко політизувалася і, прагнучи захистити права свого народу, долучалася до націоналістичного руху. З цього приводу відомий дослідник визвольних змагань Іван Патриляк слушно зауважив: «Нове покоління українців виростало в атмосфері щогодинної жорстокої боротьби з окупаційною владою» (Патриляк, 2024, с. 23). Треба зазначити, що участь у діяльності націоналістичного підпілля з гімназійних років, окрім Я. Стецька, була притаманна багатьом чільним діячам ОУН. Наприклад, майбутній головний командир УПА Роман Шухевич вступив до УВО у 16 років (Сова, 2007, с. 144), а його наступник на чолі руху спротиву Василь Кук у тому ж віці став членом ОУН (Романюк, 2018, с. 191).

У гімназійній підпільній формації Ярослав Стецько займав високу позицію – він був заступником її провідника, свого однокласника Романа Паладійчука. Брав участь в основних нарадах, на одній із яких восени 1928 р. був присутній голова СУНМ Богдан Кравців (Губчак, 1998, с. 213). Структурно націоналістична організація складалася зі звен, що налічували 4–5 осіб. У період найбільшого піднесення гімназійна філія СУНМ у Тернополі охоплювала 14 звен (Губчак, 1998, с. 212). Відповідно максимальна кількість її учасників могла становити приблизно 56–70 осіб. Діяльність формації була зосереджена на вишкільній і меморіальній роботі. Так, гімназисти-націоналісти організовано поглиблювали свої знання з української історії, ідеології націоналізму, дбали про чистоту розмовної української мови. Ярослав Стецько згадував, що впродовж тижня–двох учасники націоналістичних молодіжних звен проводили зустрічі. На цих зібраннях вони займалися вишколом в ідеологічній та розвідувально-конспіративній сферах, опановували практичні навички для революційної активності, навчаючись виготовляти петарди та листівки-«летючки» для протидії заходам окупаційної влади (Романишин, 1986, с. 9). Член підпільної організації гімназист Роман Ільницький згадував, що юні націоналісти спільно читали «Сурму», українську патріотичну літературу та видання польських соціалістів періоду їхньої боротьби проти московського імперіалізму (Ільницький, 2007, с. 45). Також активісти доглядали за стрілецькими могилами, вшановували пам'ять полеглих борців за волю України маніфестаціями на Зелені свята та річницю Листопадового чину.

Тернопільська націоналістична організація гімназистів бойкотувала польські святкові урочистості. Подібні заходи з ініціативи СУНМ відбувалися 1928 р. по всій Галичині й стали початком політичної діяльності організованого націоналістичного Юнацтва (Кравців, 1951, с. 22). Зокрема, 11 листопада 1928 р. тернопільська філія союзу провела демонстративну акцію бойкоту учнями Тернопільської державної української гімназії традиційного параду до Дня незалежності Другої Речі Посполитої.

Показово, що напередодні цієї події під час суперечки між «поміркованими» та «радикальними» членами націоналістичного товариства щодо ставлення до офіційних урочистостей Я. Стецько належав до перших (Губчак, 1998, с. 214), проте дисциплінарно підкорився волі більшості. Також гімназисти-націоналісти вдавалися і до акцій прямої дії. Наприклад, зривали польські урочистості в будівлі школи петардами. Іншим вагомим напрямом діяльності товариства була всебічна пропаганда націоналізму як у стінах гімназії, так і за її межами. Юні націоналісти придбали друкарську машинку, за допомогою якої видавали власний журнал «Листопад» (Гаєвой, 2022, с. 252), поширювали націоналістичні листівки та літературу серед учнів і вчителів. Також приділяли увагу загалу соціуму, розповсюджуючи власні пропагандивні матеріали по селах, у публічних місцях – на могилах героїв визвольних змагань, у церквах (Романишин, 1986, с. 7).

Окрім підпільної діяльності, у гімназійні роки Я. Стецько плідно працював у легальному громадському секторі. Зокрема, був одним із найактивніших членів товариства «Молода громада» (Остап'юк, 1984, с. 62). Організація постала в Тернополі 1927 р. За статутом, датованим 10 липня 1927 р., її метою було поширювати «замилування до мистецтв, літератури і спорту та причинюватись до їх розвою» (ДАТО-4, арк. 2). Організація об'єднувала у своїх лавах пасіонарну інтелігентну молодь – переважно гімназистів. Ярослав Стецько брав активну участь у роботі культурно-освітньої секції «Молододі громади», яка дбала про ознайомлення юного покоління з науково-громадським життям. Організовувались різні бесіди, дискусії, зустрічі з поважними громадськими діячами, лікарями, політиками. Як відзначав Б. Остап'юк, секція була «неначе кадровою, вишколом майбутніх промовців, бесідників, культосвітніх працівників» (Остап'юк, 1984, с. 58). Звісно, досвід роботи в «Молодій громаді» на цій ділянці сприяв становленню Я. Стецька як громадського діяча. У товаристві молодий націоналіст виконував важливі функції ідеологічного референта культурно-освітньої секції.

Також Я. Стецько належав до складу греко-католицької християнської організації «Марійська дружина» в Тернополі. Він був одним із провідних учасників діяльності її філії, що існувала при Тернопільській державній українській гімназії. Уже 1927 р., у 15 років, належав до керівного органу гімназійної «Марійської дружини» – виділу, виконуючи в ньому функції першого секретаря (ЦДІАЛУ-2, арк. 33 зв., 37 зв.). На своїх зібраннях члени християнської спільноти молилися, вчили молитви, займалися духовним самовдосконаленням. Учасники гімназійної «Марійської дружини» зобов'язувалися дотримуватися 10 пунктів моральних настанов, зокрема щодня намагатися зробити добру справу, регулярно сповідатися, щодня за змоги відвідувати церкву (ЦДІАЛУ-2, арк. 34). Тож Я. Стецько в гімназійні роки був дуже релігійною людиною й активним греко-католиком, а його світогляд формувався під сильним впливом християнських догм.

Ярослав Стецько мав повагу серед однолітків, вирізняючись інтелігентністю й патріотизмом. Через вміння врегульовувати конфлікти, його прозвали «адвокатом». Сусідка видатного діяча ОУН Стефанія Когут згадувала, як він в юному віці спонукав інших дітей до вивчення молитов і гімну України (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 18). Ярослав Стецько разом із братом і сестрою були активними учасниками заходів «Просвіти» у с. Великий Глибочок. Він читав просвітницькі лекції на історичну тематику, які викликали інтерес в однолітків. Сучасник Омелян Кривий, згадуючи юного Ярослава Стецька, зауважував: «Я зразу подумав, що Славко, як ми його звали, – не

звичайний хлопець, а людина, котру обдарував Бог» (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 25).

Ярослав Стецько був старанним учнем гімназії, виявляючи під час навчання неабиякий інтелект і жагу до знань. Про ерудованість молодого націоналіста збереглися свідчення як інших гімназистів, так і представників старшого покоління українських діячів. Зокрема, однокласник Я. Стецька В. Пасіка зазначав: «У Славка Стецька була притаманність, яка робила його першуню школи – першуню гімназії. Він знав надзвичайно давньогрецьку мову, літературу і філософію. Його грецька мова робила враження, що він давньогрецькою мовою говорить від дитинства» (Пасіка, 1988, с. 22). Цю характеристику підтверджував впливовий галицький політик та опонент ОУН із лівого табору тернополянин Володимир Лисий, що співпрацював із товариством «Молода громада». Юний Я. Стецько запам'ятався йому як «добрий учень гімназії» та «очитаний хлопець» (Лисий, 1956, с. 44).

Зауважу, що в тогочасних українських класичних гімназіях Галичини оцінювання проводилося за словесною шкалою. Так, за найвищий рівень володіння матеріалом учні отримували позначку про «дуже добрий поступ» у навчанні, хорошим знанням відповідав «добрий поступ», посереднім – «достаточний», а низьким – «недостаточний» (АМЯСССК-4). Архівні документи підтверджують інформацію зі спогадів про непересічну навчальну успішність Я. Стецька. Завершивши 1-й клас із переважно посередніми оцінками (АМЯСССК-1), юнак вже у 2-му класі продемонстрував високий рівень знань із більшості дисциплін. За підсумками другого в гімназії 1922/1923 н. р. Я. Стецько отримав найвищу оцінку з усіх предметів, окрім малювання та латини, за які одержав позначки про «добрий поступ» (АМЯСССК-2). Після початку систематичного відвідування успішність учня ще більше зростала. У 1925 р., закінчуючи 4 клас, Я. Стецько отримав найвищу оцінку з усіх предметів: від гімнастики та релігії до грецької мови й історії (ДАТО-1, арк. 259). За підсумками навчання в 5-му класі він також одержав гімназійне річне свідоцтво (табель) із позначками про «дуже добрий» (поступ) з усіх дисциплін (АМЯСССК-3). Однак у старших класах майбутньому голові УДП важче давалися точні науки, ніж гуманітарні дисципліни. За підсумками навчання у 8-Б класі, Я. Стецько отримав оцінки «добрий» (поступ) із математики та фізики поряд із «дуже добрим» із решти предметів: релігійної науки, польської, латинської, грецької, української та німецької мов і пропедевтики до філософії. Від занять із фізичної культури був звільнений (ДАТО-2, арк. 13). Загалом, за підсумками останнього навчального року в гімназії, майбутній провідник ОУН був найкращим учнем у своєму класі (ДАТО-2, арк. 1–15).

Завершуючи навчання в Тернопільській державній українській гімназії, Я. Стецько у травні–червні 1929 р. успішно склав низку випускних іспитів на атестат (свідоцтво) зрілості. В окремих мемуарних джерелах трапляється інформація, що юнаку через високий рівень навчальних здобутків дозволили скласти екзамен лише з одного предмета – грецької мови (Пасіка, 1988, с. 22; Климишин, 2002, с. 47). Але збережені документи Тернопільської державної української гімназії, зокрема спеціальний протокол іспитів і сам атестат зрілості свідчать про недостовірність цього твердження (ДАТО-3, арк. 1–15, АТАЛУГІФ). Зі спогадів самого Я. Стецька видно, що можливість скласти один іспит на вибір стосувалася післягімназійного вступу до вишу. У розмові з А. Бедрієм він зауважував: «... здавав лише один предмет, тому що ті, які мали найкращі свідоцтва і усні іспити поздавали раніше визнавали лише

такий предмет, який вони самі собі вибрали» (Романишин, 1986, с. 9). Про «найкращі свідоцтва» з гімназії мовиться в минулому часі як про запоруку можливості складати на вибір один іспит. Тоді Я. Стецько віддав перевагу грецькій мові через любов до античної літератури і філософії (Романишин, 1986, с. 9).

Тогочасні підсумкові гімназійні екзамени характеризувалися високими вимогами до абітурієнтів. Водночас останні мали певну свободу вибору у визначенні змісту завдань. Так, під час іспиту з української мови 16 травня 1929 р. Я. Стецько обирав тему твору із трьох запропонованих: «загальноєвропейські чинники, що вплинули на розвій українського письменства в третій добі», «огляд розвитку нашої дидактичної поезії», «побереже Балтійського моря в минулому та тепер». Випускник віддав перевагу першому варіанту (ДАТО-3, арк. 6). До 4 червня 1929 р. Я. Стецько склав у гімназії комплекс іспитів зрілості – підсумкових випускних екзаменів, що відбувалися українською і польською мовами («матуру»). Відповідно до виданого випускникові свідоцтва зрілості, він отримав найвищі оцінки з усіх іспитових дисциплін: релігії, польської мови, української мови, латини, давньогрецької та математики (див. фото 2). Серед підсумкових оцінок Я. Стецька із предметів, які не були екзаменаційними, лише з фізики стояло «добре», з решти – найвище – «дуже добре» (АТАЛУГІФ).

У перший рік після успішного завершення гімназії Я. Стецько не зміг продовжити здобуття освіти через проблеми зі здоров'ям, спричинені запаленням суглобів (Климишин, 2002, с. 47). Водночас для фінансової підтримки родини юнак читав лекції гімназістам, займався підготовкою до гімназійних іспитів. Репетиторством він почав заробляти ще учнем гімназії (Мельничук та ін., 2010, с. 19). Також Я. Стецько продовжив виявляти громадську активність у легальній площині. Зокрема, 1929 р. увійшов до організаційного комітету випускників, створеного для проведення концерту на честь Лесі Українки (Спогади про тернополянина, 2017; див. фото 3). Пізніше Я. Стецько вирішив вступити до вишу, схилившись до студіювання філософії. Адже ще в гімназії його найбільше захоплювали грецька мова, література та філософська традиція (Платон, Сократ, стоїки). Проте він розглядав різні варіанти подальших студій. Так, о. М. Конрад схилив його до вступу на богослов'я. Ярослав Стецько навіть погодився, проте в силу обставин йому не вдалося реалізувати цей варіант здобуття вищої освіти (Романишин, 1986, с. 9). Натомість записався на право у

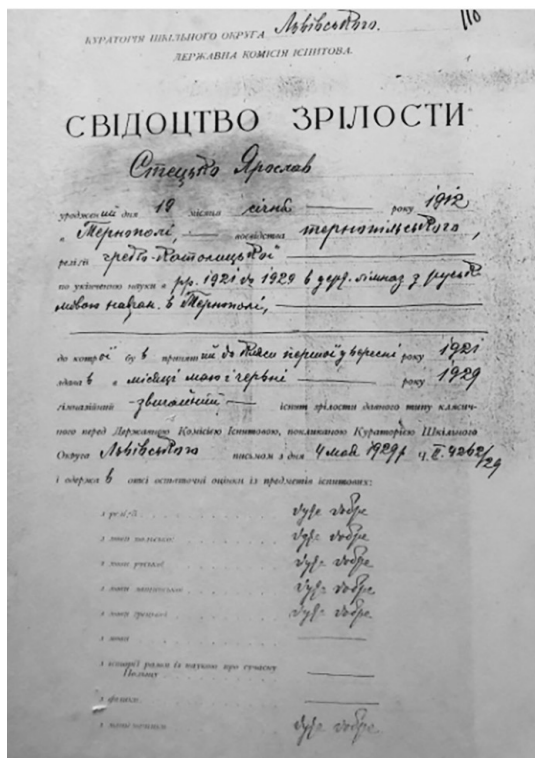

Фото 2. Свідоцтво зрілості (атестат) Ярослава Стецька

Краківському університеті. Шлях до навчання у Львові тоді для нього був закритий через «неблагонадійність» в очах польської влади випускників Тернопільської української державної гімназії, закритої 1930 р. (Климишин, 2002, с. 47).

Фото 3. Організаційний комітет із проведення концерту на честь Лесі Українки. Ярослав Стецько стоїть крайній праворуч

Микола Климишин стверджував, що Ярослав Стецько записався на навчання на юридичний факультет Краківського університету 1930 р. (Климишин, 2002, с. 47). Однак документи свідчать, що це сталося роком пізніше. У матеріалах польського слідства проти чільних діячів ОУН 1935–1936 рр. є твердження самого Я. Стецька, який зазначав, що записався на студії у Кракові на триместр у 1931/1932 н. р. (ЦДІАЛУ-3, арк. 163). На 1-му курсі відвідування занять на юридичному факультеті Краківського університету не було обов'язковим, тому юнак навчався на відстані, опрацьовуючи тематичну літературу (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 25).

Зауважу, що саме в рік завершення навчання в Тернопільській державній українській гімназії Я. Стецько вступив до лав ОУН, структури якої виникли на Тернопільщині вже в лютому 1929 р. Очевидно, завдяки непересічним інтелектуальним здібностям і здобутому ще у старших класах підпільному досвіду 17-літній юнак стрімко просувався ерархічною драбиною націоналістичного руху. Про приєднання до ОУН разом із гімназійними товаришами Я. Стецько розповідав: «... ми фактично були підготовані до ОУН, тому що ми були вже тоді націоналістами і ми були увісти, але нас не задовольняло те, що в УВО не було ясної ідеології» (Романишин, 1986, с. 10). За лічені місяці юнак пройшов шлях спершу до члена Крайового проводу обласного осередку ОУН на Тернопільщині, а згодом – до окружного провідника організації (1930).

На цій посаді Ярослав Стецько замінив Осипа Сливинського, ставши третім очільником націоналістичного руху в Тернопільській окрузі (Саківський, 2017, с. 112).

Як провідник ОУН Тернопільської округи, Я. Стецько займався розбудовою організаційного осередку на етапі його становлення. У с. Великий Глибочок в будинку Стецьків у конспіративних умовах проводилися збори націоналістичного активу. У справі організації з'їздів місцевих націоналістів Ярославові Стецьку допомагали сестра Оксана та брат Омелян, що забезпечували поширення інформації про таємні зібрання серед націоналістів Тернопільської округи (Мельничук, Сагайдак, Уніят, 2010, с. 28). Саме в період його провідництва на Тернопільщині актив ОУН розгорнув саботажну акцію проти польського режиму, спрямовану на заподіяння збитків польським колонізаторам і державі. У межах ініційованої окупантами для покарання українців пацифікації було заарештовано чільних націоналістів округи, зокрема і Я. Стецька. Проте поліція не зуміла одержати від нього зізнання, тому після кількох місяців утримання в ув'язненні його відпустили через брак доказів. Я. Стецько згадував: «... хотіли витиснути, але їм нічого не вдалось» (Романишин, 1986, с. 10). Водночас, за свідченням його соратника М. Климишина, лише з 1929 по 1930 р. Я. Стецька двічі заарештовувала польська окупаційна влада (Климишин, 2002, с. 47).

Знаковою подією для розвитку громадсько-політичної діяльності Я. Стецька став переїзд до Львова 1931 р. Відбуття в найбільше місто Східної Галичини було обумовлено активністю юнака в лавах націоналістичного руху. Під час зустрічі в Тернополі чільний діяч ОУН Іван Габрусевич запропонував Ярославові Стецьку стати ідеологічним референтом Юнацтва організації. Як відомо, саме у Львові перебував організаційний центр націоналістичного руху. Тому внаслідок призначення на нову високу посаду в підпіллі Я. Стецько змінив місце проживання. Після прибуття до Львова в 1931 р. він став редактором підпільного націоналістичного часопису «Юнак» (Мірчук, 1968, с. 125). Цей журнал призначався для формування націоналістичного світогляду серед української молоді гімназій та університетів. Саме в місячнику «Юнак» Я. Стецько показав себе як публіцист і редактор, здобувши цінний досвід системної роботи з текстами. Він готував публікації для розділу «Іполіт» (ідеологія й політика), а також редагував увесь комплекс статей. Іншим його важливим завданням було проведення ідеологічних вишколів серед молодих націоналістів. Такі заходи зазвичай відбувалися у Львові, куди спеціально приїздили представники активу організації (Романишин, 1986, с. 13–14).

Отже, становлення Я. Стецька як громадсько-політичного діяча розпочалося в умовах польської окупації міжвоєнного періоду під час навчання в Тернопільській державній українській гімназії (1921–1929). Саме в цей період життя юнак долучився до лав підпільного визвольного руху. Його світогляд формувався під впливом націоналістичних видань, патріотичного виховання з боку батьків і гімназійних викладачів, релігійних настанов «Марійської дружини». Виявлені під час навчання в гімназії ерудованість та інтелектуалізм в поєднанні з досвідом підпільної боротьби сприяли подальшому стрімкому підйому Я. Стецька ерархічною драбиною націоналістичного руху. Завдяки цим чинникам за короткий час він пройшов шлях до окружного провідника ОУН Тернопільщини, а згодом став ідеологічним референтом Юнацтва ОУН. Його громадсько-політичне становлення завершилося у Львові. Саме тут він набув цінного досвіду системної інтелектуальної політичної праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

АТАЛУГІФ: Архів Тернопільського академічного ліцею «Українська гімназія» ім. І. Франка. Свідомство зрілості Я. Стецька. 4 червня 1929 р.

АМЯСССК-1: Архів музею Ярослава Стецька і Слави Стецько в Києві. Річне свідомство Я. Стецька. 17 червня 1922 р.

АМЯСССК-2: АМЯССС в Києві. Річне свідомство Я. Стецька. 23 червня 1923 р.

АМЯСССК-3: АМЯССС в Києві. *Swiadcetwo roczne*. Y. Stecko. 28 czerwca 1926 r.

АМЯСССК-4: АМЯССС в Києві. Шкільне свідомство Я. Стецька. 30 січня 1928 р.

Гаєвой, М. (2022) Українська молодь і націоналізм у Тернополі наприкінці 1920-х років. В *Ідентичності в умовах пограниччя: матеріали міжнародної наукової конференції (Ужгород, 27–28 січня 2021 р.)*, 246–255.

Губчак, О. (1998) Підпільна діяльність у Тернопільській гімназії. (Спомин з 1928–1930 рр.). В *Ювілейна книга української гімназії в Тернополі*. Тернопіль; Львів, 203–218.

ДАТО-1: Державний архів Тернопільської області. (Держархів Тернопільської обл.), ф. 407 (Тернопільська державна українська гімназія, м. Тернопіль Тернопільського воєводства (1916–1930 рр.)), оп. 1, спр. 9, арк. 259.

ДАТО-2: Держархів Тернопільської обл., ф. 407 (Тернопільська державна українська гімназія, м. Тернопіль Тернопільського воєводства (1916–1930 рр.)), оп. 1, спр. 61, арк. 1–15.

ДАТО-3: Держархів Тернопільської обл., ф. 407 (Тернопільська державна українська гімназія, м. Тернопіль Тернопільського воєводства (1916–1930 рр.)), оп. 1, спр. 65, арк. 1–15.

ДАТО-4: Держархів Тернопільської обл., ф. 294 (Філіал українського товариства «Просвіта», м. Тернопіль (1901–1939 рр.)), оп. 1, спр. 99, арк. 1–2.

До дня народження Ярослава Стецько. (2022). <https://te.archives.gov.ua/index.php/e-archiv/2-uncategorised/396-yaroslav-stetsko>

Льницький, Р. (2007). *Думки про українську визвольну політику*. Гадяч: Гадяч.

Климишин, М. (2002). Ярослав Стецько. (До 90-річчя від дня народження Голови Українського Державного Правління в 1941 році, Голови Проводу Організації Українських Націоналістів, Голови Антибольшевицького Бльоку Народів). *Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-літературний місячник*, 1(646), 46–52.

Книш, З. (1994). *Становлення ОУН*. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги.

Кравців, Б. (1951). Перші гасла і перші стріли. *Вісник. Орган Організації Оборони Чотирьох Свобід України*, 1(48), 17–23.

Кравченко, О. (1998). Нарис діяльності гімназії. В *Ювілейна книга української гімназії в Тернополі*. Тернопіль; Львів, 33–50.

Курляк, І. (2000). *Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект*. Тернопіль: Підручники і посібники.

Лисий, В. (1956). До історії 30 червня 1941 р. *Вільна Україна. Збірник*, 11, 41–49.

Мельничук, Б., Сагайдак, М., Уніят, В. (2010). *Великий українець з Тернопілля*. Тернопіль: Астон.

Мірчук, П. (1968). *Нарис історії ОУН*. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське видавництво.

- Остап'юк, Б. (1984). *Давній Тернопіль*. Маямі; Торонто.
- Пасіка, В. (1988). Легенда. *Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-літературний місячник*, 1(478), 22–28.
- Патриляк, І. (2024). *Перемога або смерть. Український визвольний рух у 1939–1960 рр.* Харків: Клуб сімейного дозвілля.
- Романишин, Д. (упоряд.). (1986). Розмови достойного Ярослава Стецька з д-ром Анатолем Бедрієм, переведені і записані на лентах дванадцять касеток в часі від 17 до 23 червня 1985 року в місці постою. *Архів УІС ОУН в Лондоні*.
- Романюк, М. (2018). Становлення особистості Головного командира УПА Василя Кука (1913–1941). *Новітня доба*, 6, 189–197.
- Руда, О. (2019). Проблеми функціонування української мови в шкільництві польсько-українського пограниччя у 20–30-х роках ХХ ст. В І. Соляр (відп. ред.), *Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення*. Львів, 231–244.
- Саківський, І. (2017). *Діяльність ОУН у Тернопільському воєводстві у 1929–1939 рр.* [дис. ... канд. іст. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Sakivskyi_Ihor/Diialnist_OUN_u_Ternopilskomu_voievodstvi_u_1929-1939_rr.pdf
- Сова, А. (2007). Юнацькі та молоді роки Романа Шухевича. *Український визвольний рух*, 10, 101–158.
- Спогади про тернополянина Артема Лугового та Ярослава Стецька (ВІДЕО+ФОТО). (2017). https://spogadproternopil.blogspot.com/2017/01/blog-post_84.html
- Труба, Р. (2017). Князь В.-К. Острозький і фундація його імені в Тернополі у дослідженнях Омеляна Терлецького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, 1(3), 78–82.
- ЦДІАЛУ-1:** Центральний державний історичний архів України, м. Львів. (ЦДІАЛ України), ф. 358 (Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ), оп. 1, спр. 350, арк. 3.
- ЦДІАЛУ-2:** ЦДІАЛ України, ф. 508 (Марійське товариство молоді, м. Львів), оп. 1, спр. 66, арк. 33–37.
- ЦДІАЛУ-3:** ЦДІАЛ України, ф. 371 (Шухевич Степан (1877–1945), адвокат, громадський і військовий діяч, видавець, публіцист), оп. 1, спр. 77, арк. 163.

REFERENCES

- Arkhyv Ternopilskoho akademichnoho litseiu «Ukrainska himnaziiia» im. I. Franka. Svidotstvo zrilosti Ya. Stetska. 4 chervnia 1929 r. (in Ukrainian).
- Arkhyv muzeiu Yaroslava Stetska i Slavy Stetsko v Kyievi. Richne svidotstvo Ya. Stetska. 17 chervnia 1922 r. (in Ukrainian).
- AMlaSSS v Kyievi. Richne svidotstvo Ya. Stetska. 23 chervnia 1923 r. (in Ukrainian).
- AMlaSSS v Kyievi. Swiadectwo roczne. Y. Stecko. 28 czerwca 1926 r. (in Polish).
- AMlaSSS v Kyievi. Shkilne svidotstvo Ya. Stetska. 30 sichnia 1928 r. (in Ukrainian).
- Haievoi, M. (2022). Ukrainska molod i natsionalizm u Ternopoli naprykintsy 1920-kh rokiv. In *Identychnosti v umovakh pohranychchia: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Uzhhorod, 27–28 sichnia 2021 r.)*, 246–255 (in Ukrainian).

Hubchak, O. (1998). Pidpilna diialnist u Ternopilskii himnazii. (Spomyn z 1928–1930 rr.). In *Yuvileina knyha ukrainskoi himnazii v Ternopoli*. Ternopil; Lviv, 203–218 (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti. (Derzharkhiv Ternopilskoi obl.), f. 407 (Ternopilska derzhavna ukrainska himnaziia, m. Ternopil Ternopilskoho voievodstva (1916–1930 rr.)), op. 1, spr. 9, ark. 259 (in Polish).

Derzharkhiv Ternopilskoi obl., f. 407 (Ternopilska derzhavna ukrainska himnaziia, m. Ternopil Ternopilskoho voievodstva (1916–1930 rr.)), op. 1, spr. 61, ark. 1–15 (in Polish).

Derzharkhiv Ternopilskoi obl., f. 407 (Ternopilska derzhavna ukrainska himnaziia, m. Ternopil Ternopilskoho voievodstva (1916–1930 rr.)), op. 1, spr. 65, ark. 1–15 (in Polish).

Derzharkhiv Ternopilskoi obl., f. 294 (Filial ukrainskoho tovarystva «Prosvita», m. Ternopil (1901–1939 rr.)), op. 1, spr. 99, ark. 1–2 (in Ukrainian).

Do dnia narodzhennia Yaroslava Stetsko. (2022). <https://te.archives.gov.ua/index.php/e-archiv/2-uncategorised/396-yaroslav-stetsko> (in Ukrainian).

Ilnytskyi, R. (2007). *Dumky pro ukrainsku vyzvolnu polityku*. Hadiach: Hadiach (in Ukrainian).

Klymyshyn, M. (2002). Yaroslav Stetsko. (Do 90-richchia vid dnia narodzhennia Holovy Ukrainskoho Derzhavnoho Pravlinnia v 1941 rotsi, Holovy Provodu Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv, Holovy Antybolshchevetskoho Bloku Narodiv). *Vyzvolnyi shliakh: suspilno-politychnyi i naukovo-literaturnyi misiachnyk*, 1(646), 46–52 (in Ukrainian).

Knysh, Z. (1994). *Stanovlennia OUN*. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihi (in Ukrainian).

Kravtsiv, B. (1951). Pershi hasla i pershi strily. *Visnyk. Orhan Orhanizatsii Oborony Chotyrok Svobod Ukrainy*, 1(48), 17–23 (in Ukrainian).

Kravcheniuk, O. (1998). Narys diialnosti himnazii. In *Yuvileina knyha ukrainskoi himnazii v Ternopoli*. Ternopil; Lviv, 33–50 (in Ukrainian).

Kurliak, I. (2000). Klasychna osvita na zakhidnoukrainskykh zemliakh (XIX – persha polovyna XX stolittia). Istoryko-pedahohichnyi aspekt. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky (in Ukrainian).

Lysyi, V. (1956). Do istorii 30 chervnia 1941 r. *Vilna Ukraina. Zbirnyk*, 11, 41–49 (in Ukrainian).

Melnychuk, B., Sahaidak, M., & Uniat, V. (2010). *Velykyi ukrainets z Ternopillia*. Ternopil: Aston (in Ukrainian).

Mirchuk, P. (1968). *Narys istorii OUN*. München; London; New York: Ukrainske vydavnytstvo (in Ukrainian).

Ostapiuk, B. (1984). *Davni Ternopil*. Maiami; Toronto (in Ukrainian).

Pasika, V. (1988). Lehenda. *Vyzvolnyi shliakh: suspilno-politychnyi i naukovo-literaturnyi misiachnyk*, 1(478), 22–28 (in Ukrainian).

Patryliak, I. (2024). *Peremoha abo smert. Ukrainskyi vyzvolnyi rukh u 1939–1960 rr*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia (in Ukrainian).

Romanyschyn, D. (Comp.). (1986). Rozmovy dostoinoho Yaroslava Stetska z d-rom Anatolem Bedriiem, perevedeni i zapysani na lentakh dvanadtsiat kasetok v chasi vid 17 do 23 chervnia 1985 roku v misci postoiu. *Arkhyv UIS OUN v Londoni* (in Ukrainian).

Romaniuk, M. (2018) Stanovlennia osobystosti Holovnoho komandyrta UPA Vasylia Kuka (1913–1941). *Novitnia doba*, 6, 189–197 (in Ukrainian).

Ruda, O. (2019). Problemy funkttsiuvannia ukrainskoi movy v shkilnytstvi polsko-ukrainskoho pohranychchia u 20–30-kh rokakh XX st. In I. Soliar (Ed.), *Polsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naseleennia*. Lviv, 231–244 (in Ukrainian).

Sakivskyi, I. (2017). *Diialnist OUN u Ternopilskomu voievodstvi u 1929–1939 rr.* [PhD thesis; Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Sakivskyi_Ihor/Diialnist_OUN_u_Ternopilskomu_voievodstvi_u_1929-1939_rr.pdf (in Ukrainian).

Sova, A. (2007). Yunatski ta molodi roky Romana Shukhevycha. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 10, 101–158 (in Ukrainian).

Spohady pro ternopolianyna Artema Luhovoho ta Yaroslava Stetska (VIDEO+FOTO). (2017). https://spogadproternopil.blogspot.com/2017/01/blog-post_84.html (in Ukrainian).

Truba, R. (2017). Kniaz V.-K. Ostrozkyi i fundatsiia yoho imeni v Ternopoli u doslidzhenniakh Omeliana Terletskeho. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istoriia*, 1(3), 78–82 (in Ukrainian).

Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv. (TsDIAL Ukrainy), f. 358 (Sheptytskyi Andrei (Roman-Mariia-Aleksandr), hraf, mytropolyt Halytskyi hreko-katolytskoi Tserkvy, arkhieypyskop Lvivskyi, yepyskop Kam'ianets-Podilskyi, kulturnyi i tserkovnyi diiach, metsenat, diisnyi chlen NTSh), op. 1, spr. 350, ark. 3 (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 508 (Mariiske tovarystvo molodi, m. Lviv), op. 1, spr. 66, ark. 33–37 (in Ukrainian).

TsDIAL Ukrainy, f. 371 (Shukhevych Stepan (1877–1945), advokat, hromadskyi i viiskovy diiach, vydavets, publitsyst), op. 1, spr. 77, ark. 163 (in Polish).

Nazar KOSENKO

PhD Student of the Departament of Contemporary History

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0650-5478>

e-mail: nazzzarkossenko@gmail.com

THE ESTABLISHMENT OF YAROSLAV STETSKO AS A PUBLIC AND POLITICAL ACTIVIST

On the basis of memories and archival documents, the main aspects of the formation of Yaroslav Stetsko as an individual and a public-political figure have been analyzed. The beginning of the life path of the prominent nationalist has been highlighted. The family of Y. Stetsko, their worldview, social status have been characterized. The circumstances of the formation of Y. Stetsko's nationalist worldview have been analyzed. The figure has been characterized as a student of the Ternopil State Ukrainian Gymnasium. The level of his academic performance has been highlighted. The results of Y. Stetsko's final exams have been revealed. The attitude of his peers towards the figure has been determined. His first steps in the public-political field have been characterized. The beginning of Y. Stetsko's activity in the illegal structures of the Ukrainian national liberation movement has been revealed.

The activity of the underground cell of the Union of Ukrainian Nationalist Youth in the Ternopil State Ukrainian Gymnasium is characterized. The role of Y. Stetsko in the activities of the secret organization of nationalist high school students is revealed. The activist's participation in the work of the legal youth associations «Young Community» and «Mary's Druzhina» is highlighted. The main intellectual interests of Y. Stetska after finishing the Ternopil State Ukrainian Gymnasium, the circumstances of choosing the direction and place of obtaining higher education are revealed.

The activity of Y. Stetsko in the ranks of the OUN in Ternopil Oblast is characterized. The rapid rise of the young man through the hierarchical ladder of the Ukrainian nationalist movement was noted. The circumstances of the first arrest of Y. Stetsko by the Polish occupation authorities have been revealed. The reasons for the actor's move to Lviv are highlighted. The main aspects of Y. Stetsko's activity in the position of ideological and educational referent of the Youth of the OUN have been revealed. His work as the editor of the nationalist monthly «Youth» is characterized. It was established that Y. Stetsko acquired valuable experience in intellectual political work thanks to his move to Lviv.

Key words: Yaroslav Stetsko, Ukrainian liberation movement, UVO, OUN, interwar period, social and political activity.